

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการแสวงหาความรู้ภาษาอังกฤษ ความคาดหวัง ประโยชน์และความพึงพอใจจากรายการโทรทัศน์ที่ให้ความรู้ภาษาอังกฤษทางโทรทัศน์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ได้เคยมีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นประกอบงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุโทรทัศน์เพื่อความรู้
2. แนวคิดการเลือกเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure)
3. ทฤษฎีการแสวงหาข่าวสาร (Information Seeking Theory)
4. ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ (The Uses and Gratification Theory)
 - แนวคิดความต้องการและความสนใจของวัยรุ่น
5. ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ (The Expectation Theory)
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ที่ให้ความรู้หรือการศึกษา

ศาสตราจารย์ดำภา วรางกูร ได้กล่าวไว้ว่า “เดิมเรามักจะมีความคิดและความเข้าใจว่าการเรียนรู้จะมีอยู่แต่ภายในห้องเรียนและด้วยสิ่งแวดล้อมสำหรับการเรียน (learning environment) เท่าที่มีอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น ต่อมามีความคิดและตระหนักว่าสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียนก็เป็นแหล่งของการเรียนรู้ (Learning resource) ที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการเรียนรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์เช่นกัน” (2517 : 121)

การเรียนรู้จากแหล่งภายนอกที่มีความใกล้ชิดและสำคัญอย่างหนึ่งในโลกปัจจุบันของมนุษย์คือ การเรียนรู้จากสื่อมวลชน ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ และในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหลายโทรทัศน์นับว่าเป็นสื่อที่ได้เปรียบกว่าสื่ออื่นๆ ในการเสริมสร้างความรู้ให้กับผู้ชมด้วยคุณสมบัติที่สามารถให้ได้ทั้งภาพและเสียง เข้าถึงคนหมู่มากได้ในเวลาอันรวดเร็วและเป็นสื่อที่หาได้ในทุกครอบครัว

หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของโทรทัศน์คือ การให้ความรู้หรือการศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งบทบาทหน้าที่นี้จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ บางกรณีอาจเป็นการเสริมความรู้ทั่วไปแก่ผู้ชม แต่บางกรณีอาจมุ่งหวังที่จะใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการเสนอเนื้อหาวิชาหนึ่งวิชาใดแก่กลุ่มเป้าหมายใดกลุ่มเป้าหมายหนึ่งโดยหวังผลเพื่อใช้ในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง รายการโทรทัศน์ที่นำไปใช้ในวัตถุประสงค์และวิธีการต่างๆ สามารถจัดแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

1. รายการเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป (Informal Education) เป็นการให้ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชน โดยอาจจัดเนื้อหาที่เป็นความรู้ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยตรง หรืออาจแฝงอยู่ในรูปแบบของความบันเทิงที่ให้แง่คิด คติเตือนใจ หรือสอดแทรกอยู่ในรายการประเภทต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูล ข้อคิดหรือแนวทางปฏิบัติในด้านต่างๆ อันเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน
2. รายการเพื่อการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) คือ การใช้โทรทัศน์เสมือนเป็นอุปกรณ์การศึกษาอย่างหนึ่งในโรงเรียน โดยจัดให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตร ประมวลผลการสอนและวิธีการสอน อาจนับได้ว่าเป็นบริการด้านการศึกษาซึ่งครูและนักเรียนใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร
3. รายการเพื่อศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) คือ การจัดรายการเพื่อกลุ่มผู้รับสารที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาที่เป็นไปตามหลักสูตร การศึกษาในระบบและการศึกษาแบบกลุ่มสนใจเฉพาะเรื่อง ซึ่งอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพการพัฒนาวิถีชีวิตและสภาวะแวดล้อม

การจัดแบ่งประเภทของรายการโทรทัศน์ที่ให้ความรู้หรือการศึกษาข้างต้น บางแห่งอาจแบ่งเป็นเพียง 2 ประเภทคือ

1. รายการความรู้ทั่วไป (General Education Program) หมายถึง รายการที่มุ่งให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ในทางตรงหรือทางอ้อม ได้เกิดแง่คิด คติสอนใจ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รายการประเภทนี้มีได้มุ่งหมายเพื่อการสอนในหลักสูตรหนึ่งหลักสูตรใดโดยเฉพาะ แต่สามารถทำหน้าที่เสริมหรือประกอบการสอนได้ รายการลักษณะนี้อาจแยกประเภทตามแนวการนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบรายการได้ดังนี้คือ

1.1 รายการสาระบันเทิง หมายถึง การเน้นความสำคัญของการผลิตรายการเพื่อการศึกษาซึ่งควรสอดใส่ความบันเทิงไว้ด้วยหรือในทางกลับกันก็คือเพื่อจะให้ความสนุกสนานก็ควรสอดแทรกเนื้อหาทางการศึกษาไว้ด้วย ดังนั้น รูปแบบการนำเสนอจึงอาจมีได้หลายรูปแบบ เช่น ละคร รายการสารคดี รายการเพลง รายการตอบปัญหา รายการแข่งขันประเภทเกมส์โชว์ เป็นต้น การเสนอรายการในแนว "สาระบันเทิง" เช่นนี้ นับเป็นการแทรกความรู้ให้แก่ผู้รับสาร โดยผู้รับสารมีความสมัครใจและไม่รู้สึกว่าเป็นการขัดเขียดความรู้ให้เปรียบเสมือนการให้ยาเคลือบน้ำตาลไว้ ซึ่งนับว่าเหมาะกับกลุ่มผู้รับสารบางกลุ่มที่เลือกสนใจเฉพาะรายการบันเทิง และไม่สนใจรายการที่เน้นด้านการศึกษาอย่างแท้จริง ดังนั้น รายการประเภทสาระบันเทิงนี้จึงจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการส่งเสริมความรู้ทั่วไปให้กระจายไปสู่ผู้ชมในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น

1.2 รายการส่งเสริมการศึกษา เป็นรายการที่ให้ความรู้ในด้านต่างๆ โดยมีเนื้อหาที่เด่นชัดทางด้านศึกษามากกว่าการบันเทิง มักจะจัดเนื้อหาเป็นระบบ เช่น แบ่งเป็นชุด (Series) รายการประเภทนี้มีได้ผลิตขึ้นเพื่อประกอบการสอนตามหลักสูตรของแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่ก็สามารถนำไปใช้เพื่อประกอบการสอนได้เช่นกัน

2. รายการเพื่อการสอน (Instructional Program) เป็นรายการที่ผลิตขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการสอน ลักษณะรายการมักจะมีแนวโน้มที่จะคล้ายบทเรียน (Lessons) โดยมีวิธีนำเสนอที่น่าสนใจ การจัดเสนอเนื้อหาอาจแบ่งเป็นตอนหรือไม่เป็นตอนก็ได้ แต่เนื้อมาดังกล่าวนจะสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของระดับหนึ่งระดับใดหรือของสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่ง เนื้อหาที่เสนอมุ่งจุดประสงค์ให้เกิดการเรียนรู้และมีการวัดผลการเรียนจากการรวมรายการประกอบด้วยการจัดรายการประเภทนี้อาจเทียบได้กับการจัดรายการเพื่อการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) รายการเพื่อการสอนยังสามารถแบ่งออกเป็น

2.1 รายการทำหน้าที่สอนทั้งหมด (Total Teaching หรือ Direct Classroom Teaching) คือ รายการซึ่งทำหน้าที่ในการสอนสมบูรณ์ในตัวเอง ดังนั้น รายการจึงทำหน้าที่เสมือนเป็นครูหรืออุปกรณ์การสอนไปในตัว

2.2 รายการทำหน้าที่สอนเนื้อหาหลัก (Principal or Main Resources) คือ รายการที่ทำหน้าที่สอนเนื้อหาสำคัญของหัวข้อการสอนในวันนั้น โดยในชั้นเรียนจะมีครูผู้ทำหน้าที่แนะนำรายการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของรายการกับหัวข้อที่เรียนบทบทวน ให้ทำแบบฝึกหัด และอธิบายขยายความเพิ่มความเข้าใจของนักเรียนด้วย

2.3 **รายการทำหน้าที่เสริมการสอน** เพิ่มเติมเนื้อหาให้ชัดเจนสมบูรณ์ (Supplementary of Enrichment) รายการจะทำหน้าที่เสริมเนื้อหาที่ครูสอนให้สมบูรณ์ขึ้น เช่น แสดงตัวอย่างเชิงละคร (dramatization) หรือสาธิตวิธีการทดลองทางวิทยาศาสตร์

แนวคิดการเลือกเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure)

เมอร์ริลล์และโลเวนสไตน์ (John C. Merrill & Ralph L. Lowenstein, 1971 : 134-135) ได้สรุปถึงปัจจัยพื้นฐานที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเลือกเปิดรับสื่อ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. ความเหงา สื่อมวลชนเป็นเพื่อนแก้เหงาได้ดี เพราะไม่สร้างแรงกดดันในการสนทนาหรือทางสังคมแก่ผู้รับ
2. ความอยากรู้อยากเห็น มนุษย์ทุกคนอยากรู้อยากเห็นโดยเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่สุดไปจนถึงสิ่งที่อยู่ห่างตัวเองมากที่สุดเป็นลำดับ ซึ่งสื่อมวลชนสามารถตอบสนองในสิ่งเหล่านี้ได้
3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง มนุษย์ทุกคนจะเสาะแสวงหาและใช้ข่าวสารให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองทั้งในแง่ของการเสริมสร้างบารมี การช่วยให้ตนเองเกิดความสะดวกสบายหรือสนุกสนานบันเทิง ซึ่งสื่อมวลชนสามารถให้ในสิ่งเหล่านี้ได้
4. ลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนทั่วไป ผู้รับข่าวสารแต่ละคนจะหันเข้าหาลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อที่จะสนองความต้องการและทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

จากปัจจัยพื้นฐานต่างๆ เหล่านี้ องค์ประกอบทางด้านสังคมนับเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลทางอ้อม ทั้งสามารถสร้างประสบการณ์ กลุ่มเกลาและปลูกฝังทัศนคติ ความคิดรวมทั้งพฤติกรรมต่างๆ ไปของผู้รับข่าวสารโดยตรง องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ (ซวรัตน์ เชิดชัย : 2527)

1. **สภาพแวดล้อม** จะเป็นตัวสำคัญตัวหนึ่งในการกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อข่าวสารอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษายังเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญา ความคิด ความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางความรู้สึกและพฤติกรรมที่แสดงออก โดยทั่วไป สภาพแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นตัวกำหนดสิ่งเร้าหรือตัวข่าวสารที่บุคคลควรจะได้รับรู้หรือสนองตอบต่างๆ รวมทั้งการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่แสดงออกในสถาบันเหล่านั้นด้วย

2. **บทบาทของผู้รับข่าวสาร** บทบาทเป็นโครงสร้างเกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ ที่สังคมกำหนดขึ้น บทบาทแต่ละบทบาทจะมีรูปแบบของพฤติกรรมเป็นส่วนควบอยู่ด้วยเสมอ สำหรับในระบบการสื่อสารแล้ว บทบาทจะเป็นแหล่งปัจจัยซึ่งแหล่งข่าวสารกับผู้รับสารสามารถที่จะคาดคะเนพฤติกรรมของกันและกันในสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคมที่ทำให้การสื่อสารเกิดสัมฤทธิ์ผลได้ตามต้องการ กล่าวคือ หากผู้รับสารมีความสัมพันธ์ทางสถานภาพและบทบาทอย่างไรกับผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร ความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างกันในบทบาท รวมทั้งพฤติกรรมต่างๆ ย่อมจะมีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก ค่านิยมและเป้าหมายของกันและกัน

3. **กลุ่มอ้างอิง** เนื่องจากบุคคลแต่ละคนในสังคมมีบทบาทอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างในเวลาเดียวกัน ในสังคมที่ซับซ้อนมากๆ บุคคลอาจมีบทบาทต่างๆ อยู่ในกลุ่มสังคมมีตำแหน่งหน้าที่มีพฤติกรรมต่างๆ ในกลุ่มของตน กลุ่มเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งอ้างอิงของบุคคลที่สังกัดกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ปทัสถาน (Norm) บทบาทและพฤติกรรมของกลุ่มที่บุคคลสังกัดอยู่ จะเป็นสิ่งที่พฤติกรรมและความเชื่อของบุคคลที่เป็นสมาชิก ฉะนั้น เราจึงอาจคาดคะเนพฤติกรรมของผู้รับข่าวสารได้จากบทบาทและพฤติกรรมของกลุ่มที่ผู้รับสารสังกัดอยู่

4. **วัฒนธรรมและประเพณี** การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสภาพวัฒนธรรมและประเพณีของสังคม วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง คือ สภาพที่บุคคลมีความเชื่อ มีค่านิยม มีการรักษาวัตถุสิ่งของ รวมทั้งการแสดงออกร่วมกัน วัฒนธรรมอาจจะแสดงออกมาทางการกีฬา การร้องรำทำเพลง โครงสร้างการดำเนินชีวิตของครอบครัว การปกครอง การศึกษา ฯลฯ ระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้รับสารสังกัดอยู่ย่อมมีส่วนในการหล่อหลอมพฤติกรรมและมีผลกระทบต่อการรับข่าวสารของผู้รับนั้น

5. **ลักษณะทางประชากร** ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ลักษณะทางประชากรที่สำคัญได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ฯลฯ ย่อมมีอิทธิพลต่อการรับข่าวสารเป็นอันมาก

6. **การศึกษาและสถานภาพทางสังคม** ทั้งสองสิ่งนี้ล้วนมีส่วนช่วยเสริมสร้างประสบการณ์และเป็นตัวกำหนดความสนใจในการแสวงหาข่าวสารของผู้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษามีส่วนช่วยให้เกิดทักษะในการอ่านและความกระหายในการเพิ่มพูนข่าวสารโดยการแสวงหาความรู้ให้กว้างขวางขึ้น

นอกจากนี้ แคทซ์และคณะ (Katz and others, 1974) ยังได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ทางสังคมกับความต้องการในการเปิดรับสื่อไว้ 5 ประเด็นดังนี้

1. สถานการณ์ทางสังคมมีความขัดแย้งหรือวุ่นวายสับสน ทำให้บุคคลได้รับความตึงเครียดและแรงกดดัน บุคคลจึงต้องการผ่อนคลายแรงกดดันโดยการใช้อีบุ๊ก
2. สถานการณ์ทางสังคมทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกตระหนักรู้ถึงปัญหาที่ควรระมัดระวัง บุคคลจึงต้องการข่าวสารและข่าวสารเหล่านั้นก็ได้มาด้วยการเปิดรับสื่อ
3. สถานการณ์ทางสังคมทำให้โอกาสในชีวิตจริงของบุคคลที่จะสนองความต้องการต่างๆ ลดน้อยลง บุคคลจึงต้องหันไปใช้อีบุ๊กเพื่อชดเชยหรือทดแทนความต้องการเหล่านั้น
4. สถานการณ์ทางสังคมทำให้เกิดค่านิยมบางประการ ซึ่งการใช้อีบุ๊กเป็นการแสดงถึงการยืนยันหรือเป็นการเสริมย้ำค่านิยมดังกล่าว
5. สถานการณ์ทางสังคมทำให้เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในการรักษาค่านิยมของการรวมกลุ่มทางสังคมไว้

นอกจากปัจจัยในการเลือกเปิดรับข่าวสารดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกรับสารของผู้รับสารอีกมากมาย ดังที่วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm: 1973) ได้กล่าวไว้ว่า

1. **ประสบการณ์** เนื่องจากผู้รับสารย่อมมีประสบการณ์เกี่ยวกับข่าวสาร วัตถุประสงค์ของ ฯลฯ แตกต่างกันไป ประสบการณ์จึงเป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารที่เคยเห็นแตกต่างกัน
2. **การประเมินสาระประโยชน์ของข่าวสาร** เนื่องจากผู้รับสารจะแสวงหาข่าวสารที่ต้องการเพื่อสนองจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง การประเมินสาระประโยชน์ของข่าวสารจึงช่วยให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ว่าข่าวสารอย่างหนึ่งมีประโยชน์แตกต่างจากข่าวอีกอย่างหนึ่งด้วย จึงก่อให้เกิดพัฒนาการและปรับปรุงอุปนิสัยและรูปแบบการแสวงหาข่าวสาร
3. **ภูมิหลังแตกต่างกัน** เนื่องจากเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มักจะสนใจสิ่งที่ตนไม่เคยพบเห็นมาก่อน รวมทั้งสนใจในความแตกต่างหรือการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เป็นอยู่ขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ สิ่งของหรือเรื่องราวต่างๆ
4. **การศึกษาและสถานภาพทางสังคม** นับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ขึ้นในตัวบุคคลและเป็นตัวที่พฤติกรรมการสื่อสารของผู้นั้น ทั้งพฤติกรรมในการเลือกรับสื่อและเลือกเนื้อหาของข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษามีส่วนช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการอ่านและกระหายที่จะเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวางขึ้น

5. **ความสามารถในการรับสาร** ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของคนจะมีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถในการรับข่าวสารของบุคคล โดยสภาพร่างกายในที่นี้หมายถึง สภาพร่างกายที่สมบูรณ์ ผู้รับสารที่มีอวัยวะของร่างกายครบถ้วน ประสาทสัมผัสทุกอย่างทำงานได้ปกติ ย่อมอยู่ในสภาพที่จะรับข่าวสารได้ดีกว่าผู้ที่บกพร่องทางร่างกายและประสาทสัมผัส นอกจากนี้ สภาพร่างกายยังมีส่วนสัมพันธ์กับสติปัญญาของคนอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงทางอายุที่สูงขึ้น ระยะเวลาที่ได้รับการศึกษา รวมทั้งการเจริญเติบโตทางความคิดย่อมมีความสัมพันธ์ทั้งทางบวก และลบต่อการโน้มน้าวใจ

6. **บุคลิกภาพ** บุคลิกภาพของผู้รับสารแต่ละคนเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร อีกต่อหนึ่ง ทำนองเดียวกับองค์ประกอบในเรื่องความสามารถของบุคคล มีหลักฐานทางการวิจัย ที่แสดงว่าความนับถือตนเอง (Self esteem) และความวิตกกังวล (Anxiety) ของบุคคลล้วนเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลทางสังคม กล่าวคือ ผู้ที่มีความวิตกกังวลหรือตื่นเต้นมักได้รับอิทธิพลทางสังคมง่าย และมีความโน้มเอียงที่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับค้นหาเพื่อที่ว่าจะได้หลีกเลี่ยงอิทธิพลจากสังคมนั้นเอง

7. **อารมณ์** สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารแต่ละคนเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายของสารหรืออาจเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจความหมายในข่าวสารของผู้รับ ถ้าผู้รับสารมีอารมณ์ปกติ มีความพร้อม มุ่งมั่นและมีสมาธิต่อข่าวนั้น สัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารจะมีมากกว่าผู้รับที่ไม่มีอารมณ์กับข่าวสารนั้น นอกจากนี้ เราจะสังเกตได้อีกว่าอารมณ์ของผู้รับสารนั้นสามารถพิจารณาได้ทั้งความรู้สึกที่เกิดจากตัวผู้รับสารในขณะนั้นเองและความรู้สึกหรือท่าทีที่มีอยู่ก่อนแล้ว (Predisposition) เกี่ยวกับข่าวสารนั้นด้วย

8. **ทัศนคติ** เป็นตัวแปรที่มีอยู่ระหว่างการรับและการตอบสนองต่อข่าวสารหรือสิ่งเร้าต่างๆ ด้วยการแสดงออกทางพฤติกรรมของผู้รับที่มีต่อข่าวสารแต่ละประเภทที่พบ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นคุณสมบัติหรือท่าทีที่ผู้รับสารแต่ละคนมีอยู่ก่อนที่จะรับข่าวสารอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยปกติทัศนคติของผู้รับสารเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงไป การส่งข่าวสารหรือการโน้มน้าวใจของผู้ส่งสารจะแตกต่างกันไป ในทำนองเดียวกันกับการตอบสนองของผู้รับจะเปลี่ยนไปตามสิ่งเร้าหรือข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ผู้รับสารย่อมมีเหตุผลของตนเองในการเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนโดยผ่านกระบวนการในการเลือกเปิดรับข่าวสาร (Selective Process) ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้คือ (ปรเมศ สตะเวทิน, 2527 : 114-116)

1. การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งข่าวสารต่างๆ ตามความสนใจและความต้องการเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน
2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่ได้รับซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้น ในขณะเดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทัศนคติหรือความคิดดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะการรับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความคิดของเขา จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ
3. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (Selective Perception and Selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารอาจมีการเลือกรับรู้และเลือกตีความสารที่ได้รับด้วยตามประสบการณ์ของแต่ละคน ผู้รับสารจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับตามความเข้าใจของตนเองหรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการและแรงจูงใจของตนในขณะนั้น
4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจเลือกรับรู้และตีความข่าวสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ ความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเข้าไปเป็นประสบการณ์ ในขณะเดียวกันก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกันกับความสนใจของตนเอง

ทฤษฎีการแสวงหาข่าวสาร (Information Seeking Theory)

การแสวงหาข่าวสาร คือ กิจกรรมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งสารนิเทศ ข้อมูลและข่าวสารที่จะสนองความต้องการของตนทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสนใจส่วนตัว หน้าที่การงานและการเรียนรู้ พฤติกรรมเช่นนี้เริ่มขึ้นเมื่อบุคคลนั้นต้องการรู้ ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องราวหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง และพบว่าความรู้ที่ตนมีอยู่นั้นไม่เพียงพอ จึงต้องการความรู้เพิ่มเติม (Krikelas, 1983 : 5)

ในการแสวงหาข่าวสารของบุคคล แหล่งของข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นต่อการที่จะค้นหาข่าวสารที่ตนสนใจ Chen และ Hemon (1982 : 52-53) ซึ่งศึกษาความต้องการข่าวสารของประชาชนในนิวยอร์กแลนด์ได้จัดกลุ่มแหล่งข่าวสารออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. บุคคลได้แก่ ความคิดและประสบการณ์ของตนเอง เพื่อนและญาติ
2. สถาบัน ได้แก่ คนที่ทำงานในร้านค้า บริษัท หรือองค์กรกิจ บุคคลในวิชาชีพ ผู้นำ ศาสนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ โรงเรียน ห้องสมุด หน่วยงานบริการสังคม
3. สื่อ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ โทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่อรูปแบบอื่นๆ

สวานิต ยมาภัยและระวีวรรณ ประกอบผลได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาว่าคนเราจะแสวงหาข่าวสาร (Information seeking) ตามที่ต้องการได้อย่างไร เกิดขึ้นเนื่องจากในปัจจุบันมีข่าวสารที่เผยแพร่ออกสู่สาธารณชนมากมายในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นเรื่องยุ่งยากต่อผู้รับสารในอันที่จะค้นหาข่าวสารให้ตรงกับความต้องการของตน งานวิจัยเกี่ยวกับผลของสื่อซึ่งรวบรวมโดย Klapper ได้สรุปว่า คนเรามีแนวโน้มที่จะเปิดรับข่าวสารจากสื่อหรือเลือกใช้สื่อบางชนิดที่มีการเผยแพร่ข่าวสารที่ตรงกับทัศนคติหรือความสนใจของตนเอง (Klapper, 1960 : 19)

Wilbur Schramm ได้กล่าวถึงหลักทั่วไปของการเลือกข่าวสารว่าขึ้นอยู่กับการใช้ความพยายามน้อยที่สุด (Least effect) และผลที่จะได้รับ (Promise of reward) ซึ่งตั้งเป็นสูตรว่า

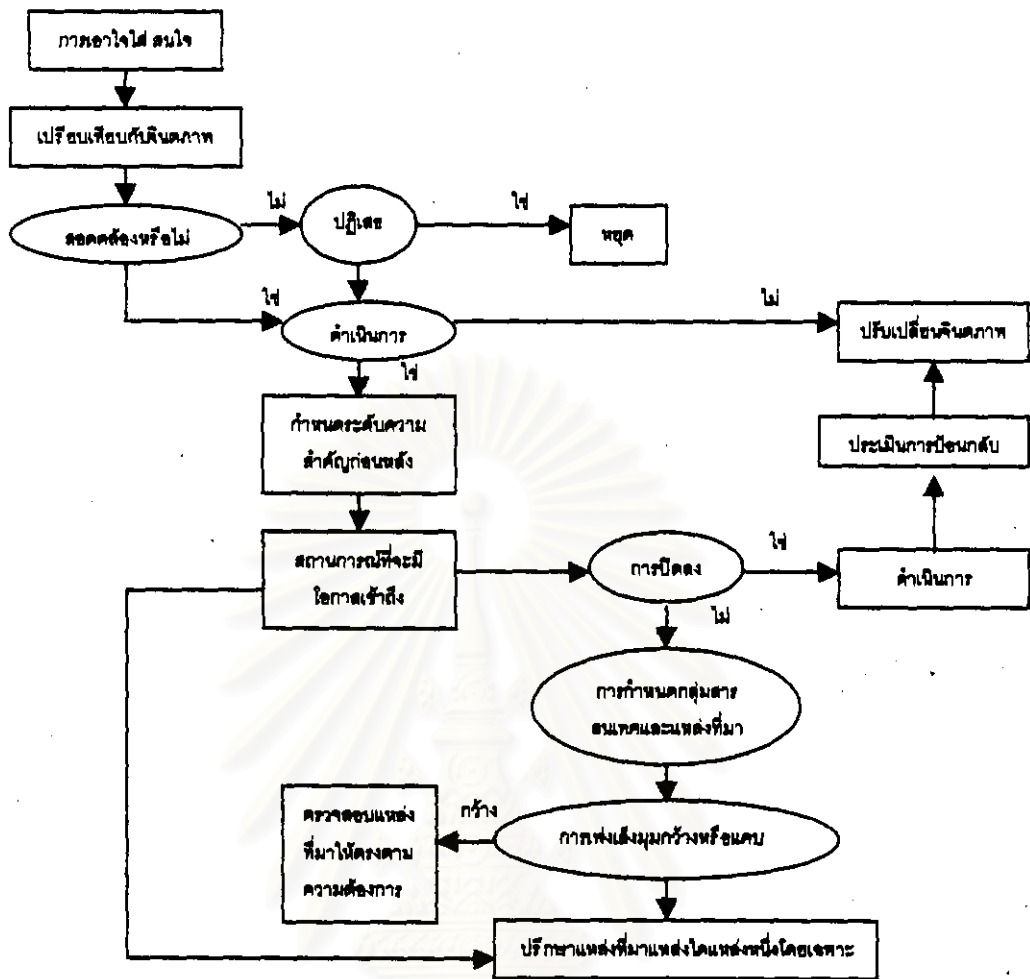
$$\text{การเลือกรับข่าวสาร} = \frac{\text{สิ่งที่คาดหวัง (Expectation of reward)}}{\text{ความพยายามที่จะได้มา (Effect required)}}$$

จากสูตรที่กำหนดโดย Schramm นี้จะเห็นได้ว่าบุคคลมีแนวโน้มที่จะเลือกรับข่าวสารที่ใช้ความพยายามน้อย เช่น ข่าวสารที่อยู่ใกล้ตัวหรือเป็นประโยชน์ต่อตนเองและหาได้ง่าย แต่สูตรนี้ในบางครั้งก็ยังมีตัวแปรอื่นที่จะต้องนำมาพิจารณาอีก เช่น ประสบการณ์ ภูมิหลัง ความสามารถ สภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ ฯลฯ (Wilbur Schramm, 1973 : 65) Atkin ก็มีความคิดเห็นในแนวทางเดียวกับ Schramm ถึงเรื่องการเลือกรับข่าวสารของคนว่าขึ้นอยู่กับการประเมินผลจากการเปรียบเทียบระหว่างผลตอบแทน (Reward Value) กับค่าใช้จ่าย (Expenditures) และภาระผูกพัน (Liabilities) ถ้าผลตอบแทนหรือสิ่งที่จะได้รับกลับมาสูงกว่าค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปและไม่มีการผูกพันหรือมีน้อย บุคคลก็จะแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้ามีผลประโยชน์น้อยกว่าค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปหรือมีผลตอบแทนมากแต่ต้องรับภาระผูกพันที่จะเกิดขึ้นจากการรับเอาข่าวสารนั้นมาก็จะหลีกเลี่ยงในการรับข่าวสารนั้น เช่น คนที่อยากจะเก่งภาษาอังกฤษคิดจะไปศึกษาต่อยังต่างประเทศที่เป็นแหล่งของเจ้าของภาษา ก็จะเปรียบเทียบระหว่างค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปเรียนและภาระผูกพัน ซึ่งอาจจะเกิดจากการที่พ่อแม่ต้องไปกู้ยืมเงินผู้อื่นมาส่งให้ไปเรียนกับผล

ตอบแทนที่แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์แต่เขาอาจจะเลือกไม่ไปเรียนต่อต่างประเทศ เพราะไม่
อยากให้พ่อแม่และตัวเองต้องแบกรับเงินกู้และดอกเบี้ยซึ่งเป็นภาระผูกพันนั้น

ในบรรดานักการสื่อสารที่ศึกษาถึงวิธีการแสวงหาข่าวสารของบุคคลนั้น Donohew &
Tipton (1978 : 26) ก็ได้ให้ความสนใจกับเรื่องนี้และได้สร้างแบบจำลองที่อธิบายถึงกระบวนการ
แสวงหาข่าวสารของบุคคลไว้ (ดังแสดงในรูป 2.1) โดยมีจุดเริ่มจากการที่บุคคลเกิดความสนใจ
ข่าวสารแล้วนำมาเปรียบเทียบกับความรู้สึกในจิตใจของตนเอง ถ้าข่าวสารนั้นสอดคล้องกับ
ทัศนคติของตนก็จะติดตามค้นหารายละเอียดต่อไป แต่ถ้าข่าวสารนั้นขัดแย้งกับความคิดหรือ
ทัศนคติของตน บุคคลจะเลิกให้ความสนใจหรือหันเหความสนใจไปรับข่าวสารอื่น ในอีกกรณี
หนึ่งถ้าบุคคลได้ทบทวนเนื้อหาของข่าวสารอีกครั้งหนึ่งและเห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความเป็นไปได้ที่จะ
สอดคล้องกับทัศนคติก็อาจจะกลับมาให้ความสนใจต่อข่าวสารนั้น แต่ถ้าไม่เห็นด้วยก็จะปฏิเสธ
ไม่รับข่าวสารนั้นอีกต่อไป ในลักษณะเช่นนี้การที่บุคคลปฏิเสธไม่รับข่าวสารนั้น อาจจะต้องปรับ
ความคิดที่แตกต่างจากทัศนคติเดิมที่มีอยู่บ้าง ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดและจิตใจ
ของตนให้สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้สถานการณ์หรืออิทธิพลของข่าวสารที่ตนปฏิเสธนั้น

สำหรับกรณีที่บุคคลมีความคิดเห็นสอดคล้องกับข่าวสารนั้น ก็จะมีการจัดลำดับความ
สำคัญก่อนหลังและพยายามเข้าถึงเพื่อมารับข่าวสาร เมื่อได้รับข่าวสารนั้นมาแล้ว อาจจะมีการ
กระทำเกิดขึ้น 2 ลักษณะคือ ถ้ายอมรับข่าวสารก็จะนำไปประเมินกับผลประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่ง
จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนจินตภาพของเขา แต่ถ้าไม่ยอมรับข่าวสารที่ได้มาก็อาจจะแสวงหาข่าว
สารจากแหล่งอื่นเพิ่มเติม จนเมื่อได้รับข่าวสารจากแหล่งอื่นแล้วตนเองยอมรับจึงจะนำไปประเมิน
กับผลประโยชน์ที่จะได้รับและไปสู่การปรับเปลี่ยนจินตภาพ หรือข่าวสารนั้นอาจช่วยเสริมหรือ
ตอกย้ำทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้หนักแน่นยิ่งขึ้น เช่น เมื่อนักเรียนได้อ่านหนังสือวิชาการเกิดการยอมรับ
ในเนื้อหาความรู้ที่เข้มข้น และเมื่อนำไปประเมินกับประโยชน์ที่ได้รับจากการอ่านหนังสือ
วิชาการแล้วทำให้ตนเองมีความรู้ภาษาอังกฤษได้มากขึ้น แต่ถ้าไม่ยอมรับในเนื้อหาภาษาอังกฤษ
จากหนังสือวิชาการ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะสร้างความเครียดให้มากเกินไปและทำให้เบื่อกว่า
เพราะมีแต่ตัวหนังสือ ก็อาจจะหาความรู้โดยการชมรายการที่ให้ความรู้ภาษาอังกฤษทางโทรทัศน์
แล้วนำไปประเมินกับประโยชน์ที่เราได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นการได้ความรู้ภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น
จากเดิมและยังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วย ก็จะปรับเปลี่ยนความคิดมาหาความรู้
ภาษาอังกฤษจากการชมรายการทางโทรทัศน์มากขึ้น ดังที่ได้แสดงไว้ในแบบจำลองกระบวนการ
แสวงหาข่าวสารของ Donohew & Tipton

รูป 2.1 แบบจำลองกระบวนการแสวงหาข่าวสารของ Donohew & Tipton

ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ (The Uses and Gratification Theory)

ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าบุคคลจะเลือกใช้สื่อแตกต่างกันเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจของตน การเลือกใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารใดเป็นพฤติกรรมที่ถูกงูใจให้เชื่อว่าสื่อนั้นจะทำหน้าที่ได้ตามที่ผู้ใช้สื่อแต่ละคนต้องการ งานวิจัยที่ศึกษาถึงหน้าที่ของสื่อสารมวลชนจึงให้ความสนใจต่อแรงจูงใจของผู้รับสารในการใช้สื่อหรือการเลือกเนื้อหาของสื่อ Klapper (1963) ได้ได้แย้งงานวิจัยทางด้านสื่อสารมวลชนก่อนหน้า นี้ว่า "มักจะให้ความสำคัญผลของการสื่อสารบางด้านเพียงแค่ว่าเกิดขึ้นหรือไม่ มากและบ่อยครั้งจนเกินไป" เขาตั้งข้อสังเกตว่าควรจะมีคำตอบเพิ่มเติมที่ชัดเจนกว่าการตอบคำถามในเรื่องของผลของการสื่อสารเพียงแค่ว่า "ใช่หรือไม่" (Yes-No questions) เท่านั้น และเรียกร้องให้มีการขยายมาเป็นคำถามที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและความพึงพอใจ (Rubin, 1987 : 283-284) เช่นเดียวกับ Katz และ Lazarsfeld (1964) ที่ชี้ให้เห็นว่าการวิจัยเพื่อตอบคำถามว่าสื่อมวลชนทำอะไรให้กับประชาชน (What the media do to people?) กำลังเสื่อมความนิยม จึงควรจะศึกษาเพื่อตอบ

คำถามว่าประชาชนทำอะไรกับสื่อมวลชนได้บ้าง (What the people do with the mass media?) และการเลือกใช้สื่อที่จะสนองความต้องการและความพอใจของตนเองได้ก็เป็นวิถีทางหนึ่งที่ประชาชนเลือกทำกับสื่อมวลชน ยุบล เบญจรงค์กิจ (2534 : 34) ได้กล่าวไว้ว่าพฤติกรรม การเปิดรับสื่อมวลชนของบุคคลเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการอันเกิดจากพื้นฐานด้านจิตใจของ บุคคลนั้นๆ และประสบการณ์ที่บุคคลนั้นได้รับจากสถานการณ์ทางสังคมของเขา แม้ว่าการใช้ สื่อมวลชนนั้นจะไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความต้องการทุกๆ ด้านของมนุษย์ แต่ก็น่าจะต้องมี ความเกี่ยวข้องกับความต้องการบางอย่าง พฤติกรรมการรับสารของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่เกิดจาก ปฏิกริยาตอบโต้ต่อความต้องการของมนุษย์เองที่จะรักษารูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือเพื่อ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาให้ระบบชีวิต ของตนเองอยู่ได้อย่างปกติ

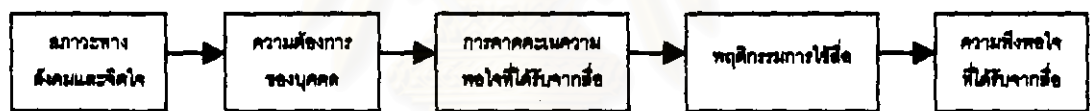
ตรรกของทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจนี้อยู่บนรากฐานของวัตฤประสงค์ 3 ประการ และข้อตกลงเบื้องต้น 5 ประการที่ Katz และคณะ (1974) ผู้ริเริ่มงานวิจัยการใช้สื่อและความ พึงพอใจได้วางโครงสร้างไว้ (Rubin, 1984 : 285) วัตฤประสงค์ 3 ประการที่เป็นพื้นฐานของทฤษฎี นี้คือ

1. เพื่ออธิบายว่าบุคคลมีการใช้สื่อเพื่อสนองความต้องการของตนอย่างไร
2. เพื่อเข้าใจในแรงจูงใจของพฤติกรรมการใช้สื่อมวลชนของบุคคล
3. เพื่อระบุถึงหน้าที่หรือผลที่ต่อเนื่องมาจากความต้องการ แรงจูงใจและพฤติกรรมการใช้ สื่อสารของบุคคล วัตฤประสงค์ในข้อนี้จะเชื่อมโยงการใช้สื่อและความพึงพอใจไปสู่ การวิเคราะห์หน้าที่โดยการบ่งชี้ถึงผลของพฤติกรรมการใช้สื่อของแต่ละบุคคล

ข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อความเข้าใจร่วมกันในการศึกษาทฤษฎีนี้คือ

1. ผู้รับสารมีความกระตือรือร้นในการเลือกใช้สื่อเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายของตน
2. ในกระบวนการสื่อสารมวลชนต้องมีการเชื่อมโยงการตอบสนองความต้องการและ การเลือกใช้สื่อซึ่งขึ้นอยู่กับตัวผู้รับสาร
3. สื่อมวลชนต้องแข่งขันกับแหล่งสารอื่นที่ตอบสนองความพึงพอใจของมนุษย์ได้
4. ข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมายต่างๆ ในการเลือกใช้สื่อมวลชนต้องได้รับจากตัวผู้รับสาร แต่ละบุคคล
5. ไม่ควรที่จะมีการตัดสินเกี่ยวกับความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม การสื่อสารมวลชนในขณะที่กำลังทำการสำรวจความมุ่งหมายของผู้รับสารในแต่ละ หัวข้อ

องค์ประกอบหลักของทฤษฎีนี้จะครอบคลุมถึงความต้องการและแรงจูงใจในพฤติกรรมการสื่อสาร สภาพทางสังคมและจิตใจของแต่ละบุคคล สื่อมวลชน การเลือกใช้สื่อตามหน้าที่ที่สื่อมี พฤติกรรมการสื่อสารและผลจากพฤติกรรมนี้ของบุคคล Katz และคณะ (1974) ได้สร้างแบบแผนของการศึกษาทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจโดยให้ความสนใจต่อองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้โดยมี (1) จุดเริ่มจากจิตใจและสังคมที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคลซึ่งก่อให้เกิด (3) ความคาดหวังเกี่ยวกับ (4) สื่อมวลชนหรือสื่ออื่นๆ ซึ่งนำไปสู่ (5) รูปแบบที่แตกต่างกันของการเลือกใช้สื่อและกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งมีผลต่อ (6) ความพึงพอใจตามต้องการ และ (7) ผลอื่นๆ ที่บางครั้งอาจจะมีได้คาดหวังไว้ก่อน องค์ประกอบต่างๆ ทั้ง 7 ประการที่ Katz และคณะกล่าวไว้สามารถสรุปความหมายได้ว่า ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมวลชนมีจุดเริ่มต้นจากสภาพจิตใจและสังคมที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความต้องการในด้านต่างๆ จึงทำให้เกิดความคาดหวังจากสื่อมวลชนหรือสื่ออื่นๆว่าจะสนองความต้องการหรือสร้างความพึงพอใจตามที่หวังไว้ได้จึงนำไปสู่การเลือกใช้สื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดผลตามที่ต้องการและบางครั้งก็ก่อให้เกิดผลอย่างอื่นที่ไม่ได้คาดหวังไว้ตามมาด้วย ซึ่งสามารถอธิบายให้เห็นเป็นแผนภาพได้ดังนี้ (ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534 : 88)

แบบจำลองทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ

นอกจากนี้ Rosengren (1974) ยังได้ระบุงค์ประกอบที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันในทฤษฎีนี้ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับของ Katz และคณะ แต่ได้ให้รายละเอียดขององค์ประกอบเพิ่มมากขึ้นและมีความสลับซับซ้อนมากกว่า ซึ่งก็ควรจะนำมาพิจารณาเพื่อครอบคลุมถึงการศึกษานทฤษฎีนี้ องค์ประกอบที่ Rosengren ระบุไว้มีดังนี้ (1) ความต้องการพื้นฐานทางชีวิตและจิตใจของมนุษย์ (2) บุคลิกภาพและคุณลักษณะเฉพาะทางสังคมของแต่ละบุคคล (3) โครงสร้างของสังคม (4) ความรู้สึกถึงปัญหาของแต่ละบุคคล (5) การรับรู้ถึงการแก้ปัญหา (6) แรงจูงใจเพื่อค้นหาการตอบสนองของความพึงพอใจหรือการแก้ปัญหา (7) การใช้สื่อ (8) พฤติกรรมอื่นๆ (9) รูปแบบของการตอบสนองของความพึงพอใจหรือไม่ตอบสนองของความพึงพอใจ (10) ผลกระทบต่อลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และ (11) ผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคม เช่น โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์บางประการ ในระดับที่ต่ำกว่าและสูงกว่า	โดยมีปฏิสัมพันธ์กับ
จุดต่างๆ ที่ประกอบกันของลักษณะภายนอก และภายในตัวบุคคล	และยังมี
โครงสร้างของสังคมที่แวดล้อม รวมทั้ง โครงสร้างของสื่อมวลชน	ผลลัพธ์เป็น
จุดต่างๆ ของปัญหาแต่ละปัญหาตามที่บุคคล รู้สึกว่ารุนแรงมากหรือน้อย	และ
ทางแก้ปัญหาเหล่านี้ตามที่ได้ระบุ	การประกอบกันของปัญหา และวิธีแก้ปัญหาจะทำให้เกิด
แรงจูงใจต่างๆ ในชั้นที่จะพยายามแสวงหาการ ได้รับการตอบสนองหรือพฤติกรรมบางอย่าง	จะมีผลลัพธ์เป็น
รูปแบบต่างๆ ของการบริโภคสื่อมวลชน	และ
รูปแบบต่างๆ ของพฤติกรรมอื่นๆ	ทั้งหมดประเภทของพฤติกรรม
รูปแบบต่างๆ ของการได้รับการตอบสนองหรือ การไม่ได้รับการตอบสนอง	และอาจเป็นไปได้ ที่จะมีผลกระทบต่อ
จุดต่างๆ ที่ประกอบกันของลักษณะภายนอก และภายในตัวบุคคล	และในที่สุดมีผลถึง
โครงสร้างสื่อมวลชนและโครงสร้างอื่นๆ ทางสังคม การเมือง ฯลฯ	

แบบจำลองการใช้และการตอบสนองของ Rosengren

จากองค์ประกอบที่ Rosengren ได้เพิ่มเติมถึง 11 ประการนั้นสามารถอธิบายขยายความได้ว่า ความต้องการพื้นฐานในชีวิตและจิตใจของมนุษย์เกิดขึ้นจากบุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งตามลำดับขั้นความต้องการที่ Maslow ได้ระบุไว้ นั้น Rosengren ย้ำว่า ความต้องการในระดับที่สูงกว่าคือ ความต้องการพวกพ้อง ความรัก การยอมรับจากสังคมและการบรรลุถึงความสำเร็จได้ด้วยตนเองนั้นเป็นความต้องการที่ตรงกันที่สุดกับแบบจำลองของทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจเมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการพื้นฐานในปัจจุบัน 4 และ ความต้องการความปลอดภัย แต่ความต้องการนั้นอาจจะถูกจำกัดด้วยโครงสร้างทางสังคม ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่ามีปัญหาขึ้นเมื่อมีความต้องการแล้วไม่ได้รับการตอบสนอง เมื่อเกิด

ปัญหาที่พยายามหาหนทางแก้ปัญหาซึ่งอาจจะทำให้เกิดแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น นักเรียนบางคนอาจมีความต้องการที่จะให้อาจารย์ เพื่อนหรือบุคคลในครอบครัวชื่นชมว่ามีความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษดี แต่ไม่สามารถที่จะไปเรียนภาษาอังกฤษตามสถาบันสอนภาษา เพราะมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ก็จะเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนภาษาอังกฤษให้เก่งด้วยการตั้งใจเรียนในชั้นเรียนมากขึ้นและขวนขวายหาความรู้ภาษาอังกฤษเพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ ที่มีต้องเสียค่าใช้จ่ายมากนัก เช่น ห้องสมุด จากสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อสนองความต้องการของตนเองที่อยากจะเป็นคนเก่งภาษาอังกฤษ ซึ่งแต่ละบุคคลก็จะมีแรงจูงใจในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน เมื่อมีการใช้สื่อเพื่อแก้ปัญหาจะมีทั้งสื่อที่สามารถตอบสนองและไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อแต่ละคนและผลกระทบนี้อาจมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมของบุคคลด้วย

งานวิจัยที่มีลักษณะของการใช้สื่อและความพึงพอใจ (Uses and Gratification) ได้ถูกริเริ่มขึ้นโดยKatz และคณะ (1973) ในประเทศอิสราเอลซึ่งเป็นต้นแบบของงานวิจัยในแนวนี เขาได้สร้างมาตราวัดความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมมนุษย์ขึ้น โดยเอาองค์ประกอบ 3 อย่างมารวมกันเข้าเป็นความต้องการในแง่ต่างๆ องค์ประกอบทั้งสามนี้ได้แก่

Mode คือลักษณะของความต้องการ เช่น

- 1.1 ต้องการให้เพิ่มมากขึ้น
- 1.2 ต้องการให้ลดน้อยลง
- 1.3 ต้องการให้ได้มา

Connection คือ จุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลต่อสิ่งภายนอกคือ

- 2.1 การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้
- 2.2 การติดต่อเพื่อความพอใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์
- 2.3 การติดต่อเพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคงและสถานภาพ
- 2.4 การติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

3. Referent คือ บุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์โยงการติดต่อไปสู่ ได้แก่

- 3.1 ตนเอง
- 3.2 ครอบครัว
- 3.3 เพื่อนฝูง
- 3.4 สังคม รัฐบาล

3.5 ขนบประเพณี วัฒนธรรม

3.6 โลก

3.7 สิ่งภายนอกอื่นๆ ที่มีความหมายนัยลบ

จากมาตรวัดทั้งสามนี้ Katz และคณะได้สร้างข้อความแสดงความต้องการของบุคคลขึ้นจำนวน 35 ข้อความเพื่อชี้ให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลซึ่งสามารถใช้สื่อต่างๆ ตอบสนองให้เกิดความพึงพอใจได้เช่น ความต้องการที่จะอยู่กับครอบครัวหรือความต้องการที่จะลดการติดต่อกับตัวเอง เป็นต้น จากการวิจัยเขาพบว่า ความต้องการเกี่ยวกับตนเองและความต้องการเกี่ยวกับบุคคลอื่นและสิ่งอื่น ถูกจัดความสำคัญต่างกันโดยผู้ให้สัมภาษณ์ต่างกลุ่มกันอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าองค์ประกอบ Referent เป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงมิติของความต้องการที่ต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างบุคคล 2 ประเภท (ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534 : 87)

งานวิจัยในระยะต่อมาได้พยายามหาเหตุผลหรือแรงจูงใจที่ทำให้คนบริโภคสื่อ โดยได้สร้างเป็นชุดตัวแปรความพึงพอใจ ซึ่ง Blumler ได้จำแนกออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. ความเพลิตเพลิติน (Diversion) ซึ่งจะปรากฏในรูปของการใช้สื่อเพื่อหลบหนีปัญหาเพื่อหลีกเลี่ยงจากงานประจำและเพื่อผ่อนคลายอารมณ์
2. มนุษย์สัมพันธ์ (Personal Relations) เช่น ใช้สื่อเพื่อให้มีเรื่องราวไปพูดคุยกับผู้อื่นหรือเพื่อให้มีโอกาสได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกับคนในครอบครัว ฯลฯ
3. เอกลักษณ์ของบุคคล (Personal Identity) ได้แก่ การอ้างอิงบุคคล การค้นหาความจริง และเพื่อให้ได้ข้อมูลมาเป็นแรงเสริมย้ำความเชื่อของตน
4. ติดตามข่าวสาร (Surveillance)

สาระสำคัญอีกประการหนึ่งของทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจนี้คือ การมองสื่อมวลชนในกรอบของทฤษฎีเชิงหน้าที่ (Functional Approach) คือ การมองดูหน้าที่ของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้รับสาร การสร้างตัวแปรความพึงพอใจของ Blumler จึงนับว่ามีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับการแบ่งประเภทของหน้าที่ของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้รับสาร ซึ่ง McQuail และคณะได้สรุปไว้ว่ามี 4 ประเภทคือ

1. หน้าที่เสนอข่าวสาร (Information) สนองความต้องการของมนุษย์ที่จะรับรู้ข่าวสารความเป็นไปของสังคมที่แวดล้อมตัวบุคคลอยู่
2. สร้างเสริมเอกลักษณ์ (Personal Identity) ของบุคคลสนองความต้องการที่จะมีสิ่งที่ยอ้างอิงถึงและความต้องการที่จะสร้างค่านิยมของตนเอง

3. สร้างเสริมการติดต่อกับสังคม (Social Interaction)สนองความต้องการที่จะมีเพื่อนและติดต่อกับสังคมภายนอก
4. หน้าที่เสนอความบันเทิง (Entertainment) สอนองความต้องการที่จะหนีพ้นชั่วขณะ (Escape) ไปจากหน้าที่การงานอันจำเจเพื่อผ่อนคลายและสนุกสนานไปกับ การปล่อยอารมณ์

ศิริชัย ศิริภายะและกาญจนา แก้วเทพ (2531) ได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงความต้องการของผู้รับสารจากสื่อมวลชนที่ Mcquail และคณะได้สร้างไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสารซึ่งมีดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
 - 1.1 เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
 - 1.2 เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติหรือความคิดเห็น และในการตัดสินใจ
 - 1.3 สอนองความอยากรู้อยากเห็นและสนองความสนใจ
 - 1.4 ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
 - 1.5 สร้างความรู้สึกที่มั่นคงโดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน
2. ความต้องการสร้างความมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล
 - 2.1 ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
 - 2.2 ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม
 - 2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่นๆ (ในสื่อมวลชน)
 - 2.4 มองทะลุลึกเข้าไปภายในตนเอง
3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - 3.1 มองทะลุลึกเข้าไปในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
 - 3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่นและเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
 - 3.3 นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
 - 3.4 ใช้แทนเพื่อน
 - 3.5 ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
 - 3.6 สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อนและสังคม

4. ความต้องการความบันเทิง
 - 4.1 การหลีกเลี่ยงหรือหนีจากปัญหาต่างๆ
 - 4.2 การผ่อนคลาย
 - 4.3 ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้ความสนุกสนานทางสุนทรียะ
 - 4.4 ได้มีอะไรทำเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
 - 4.5 ปลดปล่อยอารมณ์
 - 4.6 เป็นการกระตุ้นทางเพศ

แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการและความสนใจของวัยรุ่น

ความต้องการและความสนใจของวัยรุ่นอาจเป็นไปได้ว่าเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายของตัววัยรุ่นเอง และจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ความต้องการและความสนใจของวัยรุ่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากวัยเด็กนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาและการรู้คิดแบบสร้างสรรค์ (ดวงกมล เวชบรรจงรัตน์, 2529: 36)

จรรยา สุวรรณทัต (2529 : 170-173) ได้อธิบายถึงความต้องการในด้านต่างๆ ของวัยรุ่นไว้ดังนี้

1. การพยายามรู้จักหรือเข้าใจตัวเองจากสิ่งที่เป็นรูปกายภาพภายนอกคือ ความสนใจต่อรูปร่างลักษณะหน้าตาและบุคลิกภาพของตน และต้องการที่จะทำตนให้เป็นที่น่าพอใจและประทับใจแก่เพื่อนต่างเพศและผู้อื่น
2. ความเป็นตัวของตัวเอง ความเป็นอิสระที่จะสามารถทำอะไรได้ตามใจชอบ
3. การได้มาซึ่งตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมคือ ต้องการที่จะให้เพื่อนฝูงหรือผู้อื่นยอมรับและมองเห็นคุณค่าของตน
4. ด้านอุดมคติหรือปรัชญาชีวิต เป็นความใฝ่ฝันทะเยอทะยาน มีความฝันและอุดมการณ์สูงส่งและเต็มไปด้วยความเชื่อมั่นในอุดมการณ์นั้น เช่น ต้องการประสบความสำเร็จ มีอาชีพที่ดี รายได้สูงและมีเกียรติในสังคม วัยรุ่นจะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอและคาดว่าจะต้องเกิดขึ้นจริงในอนาคตของเขา

ความต้องการเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บุคคลเกิดการกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ และความสนใจก็เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งของบุคคลที่ต้องการมุ่งความเอาใจใส่ไปยังสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัส และเมื่อบุคคลมีความต้องการอย่างใดและสนใจสิ่งใดก็มักจะมุ่ง

กระทำสิ่งนั้นให้สำเร็จตามความต้องการและความสนใจของตน ความสนใจของวัยรุ่นโดยทั่วไปนั้น สุขาและสุรางค์ จันทร์อม (2528 : 20) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. เรื่องสุขภาพ การกิน การพักผ่อนนอนหลับ และการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ
2. เรื่องเพศ ปรับปรุงตนเองให้เข้ากับเพื่อนต่างเพศ การปฏิบัติตนต่อเพศตรงข้าม
3. การเลือกอาชีพ อาชีพที่เราสนใจเลือกจะเกี่ยวข้องกับความสามารถของเรา
4. กิจกรรมสันทนาการ เช่น กีฬา งานศิลปะ งานอดิเรก มักจะทำกิจกรรมกันเป็นหมู่เป็นทีม และมุ่งหวังความสำเร็จของทีมมากกว่าบุคคล
5. การค้นคว้าและการสร้างจินตนาการ
6. การสร้างนิสัยการเรียนที่ดีหรือความสนใจทางด้านการศึกษา
7. เรื่องคุณสมบัติส่วนตัว เช่น บุคลิกภาพ รูปร่างหน้าตา
8. เรื่องปรัชญาชีวิต จะมีอุดมคติยึดหลักศีลธรรมจรรยาภิภูเกณฑ์ในชีวิตมากขึ้น

ในบรรดาความสนใจด้านต่างๆ ของวัยรุ่นนั้น ความสนใจทางด้านการศึกษาคือพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ความต้องการด้านอุดมคติหรือปรัชญาชีวิตของวัยรุ่นเป็นความจริงขึ้นมาได้ ปรานี รามสูต (2528 : 65) ได้กล่าวไว้ว่า ช่วงวัยรุ่นจะเป็นช่วงที่เรียนได้แตกฉานดีมาก และจะให้ความสนใจสูงต่อการแสวงหาโอกาสที่จะได้รับความสำเร็จทางด้านการเรียน มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและสนใจเก็บความคิด เก็บข่าวสารจากที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียน

ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ (Expectancy Theory)

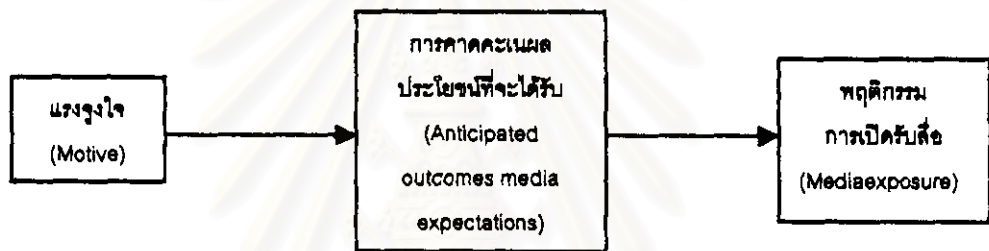
ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อเป็นทฤษฎีที่อธิบายพฤติกรรมของผู้รับสาร พัฒนามาจากแนวทฤษฎีพฤติกรรมและแรงจูงใจ (Action/Motivation Perspective) และแนวทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจด้วย โดยเน้นในเรื่องการใช้สื่อว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมายและเหตุผลตามหลักการที่ Alfred Schutz (1972) นักสังคมวิทยาได้เสนอแนวทฤษฎีเชิงโครงสร้าง (Structural Approach) ว่าพฤติกรรมของมนุษย์ล้วนแล้วแต่เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยตั้งใจ เนื่องจากก่อนที่มนุษย์จะลงมือทำสิ่งใด ต้องวาดภาพไว้ในใจก่อนแล้วว่ามีคือสิ่งที่ตนต้องการทำ (อ้างถึงในยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534: 92)

แนวทฤษฎีพฤติกรรมและแรงจูงใจมีพื้นฐานหลักอยู่ 3 ประการคือ

1. พฤติกรรมของมนุษย์นั้นเป็นอิสระ สามารถที่จะเลือกแสดงพฤติกรรมต่างๆ ได้ และยังมีอิสระที่จะให้ความหมายส่วนตัวกับพฤติกรรมและประสบการณ์ต่างๆ ได้กล่าวคือไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นเหมือนกับคนอื่น ๆ

2. แม้ว่าจะมีแรงจูงใจบางอย่างอยู่ภายในมนุษย์ แต่เราควรเลือกศึกษาเฉพาะพฤติกรรมที่ผู้รับสารสามารถอธิบายความหมายและวัตถุประสงค์ที่แสดงพฤติกรรมนั้นๆ ออกมา
3. สิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับแนวทฤษฎีนี้คือ อนาคตที่ผู้รับสารสามารถมองเห็น นั่นคือผู้รับสารสามารถคาดการณ์ได้ว่าหากพฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้น จะมีสิ่งใดเกิดขึ้นตามมาบ้างในอนาคต

จากพื้นฐานแนวคิดของทฤษฎีพฤติกรรมและแรงจูงใจ ทฤษฎีความคาดหวังจึงถูกนำมาใช้เพื่อศึกษาผู้รับสารและพฤติกรรมการสื่อสาร ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ได้ตามแบบจำลองดังนี้

แบบจำลองทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ

McQuail และ Gurevitch (1974) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการนำทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้กับการศึกษาผู้รับสารว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมอิสระ ซึ่งผู้รับสารแสวงหาเพื่อจะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ฉับพลัน (immediate benefits) หรือผลประโยชน์ที่จะตามมาในอนาคต (delayed immediate) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ที่ผู้รับสารมองเห็นและต้องการ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการค้นคว้าหาคำตอบต่อไปว่านักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งอยู่ในวัยรุ่น วัยที่มีความต้องการจะประสบความสำเร็จตามอุดมคติของตนและมีความสนใจทางด้านการศึกษามองเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการแสวงหาความรู้ภาษาอังกฤษเพิ่มเติมด้วยตนเองผ่านแหล่งสารซึ่งเป็นรายการที่ให้ความรู้ภาษาอังกฤษทางสื่อโทรทัศน์หรือไม่ มากหรือน้อยเพียงไร และความคาดหวังประโยชน์จากรายการประเภทนี้ ตลอดจนความพึงพอใจจากการชมรายการจะเป็นไปในลักษณะใด เป็นไปตามแนวทางของกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาเสนอไว้ในที่นี้อย่างไรบ้าง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทัศนีย์ ขาสมาน (2518) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร" พบว่า สถานีโทรทัศน์แต่ละแห่งจัดรายการประเภทส่งเสริมความรู้ในปริมาณที่แตกต่างกัน โดยสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 จัดรายการประเภทส่งเสริมความรู้มากที่สุดและสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 จัดรายการประเภทนี้น้อยที่สุด สำหรับประโยชน์ของการชมรายการโทรทัศน์ ประชาชนเห็นว่านอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินแล้ว ยังทำให้เป็นคนทันต่อเหตุการณ์และมีความรู้รอบตัวในด้านต่างๆ มากขึ้น

ฉัตรชัย ยังพลพันธ์ (2520) ได้วิจัยเรื่อง "รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในกรุงเทพมหานคร" พบว่า รูปแบบของรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่มีคุณภาพ ควรมีลักษณะเป็นละครหรือภาพยนตร์ มีการลาอิตประกอบการอธิบาย และมีกมล์การตอบปัญหาชิงรางวัลที่มีสาระ โดยที่สามารถชมร่วมกันได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ด้านเหตุผลในการชมโทรทัศน์กลุ่มตัวอย่างชมเพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนานและเป็นการพักผ่อน รองลงมาคือ ชมเพื่อเสริมความรู้ให้กว้างขวางและทันต่อเหตุการณ์ สำหรับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อรายการที่ให้ความรู้ทางภาษาและวรรณคดี ส่วนใหญ่เห็นว่าทำให้รู้และเข้าใจเรื่องภาษาได้ดีขึ้นมากที่สุด

อรพรรณ วิจักขณะ (2533) ศึกษาเรื่อง "การเปิดรับและการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร" พบว่า นิสิตนักศึกษาในกรุงเทพมหานครเปิดรับสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์เป็นประจำทุกวันเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน โดยมีเหตุผลในการชมเพื่อติดตามรายการที่ตนชื่นชอบ และจะติดตามชมเป็นประจำเพราะจัดทำรายการได้น่าสนใจ

ภทนิดา พันธุมน (2536) ทำการศึกษาเรื่อง "การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อมวลชนของนักเรียนในโรงเรียนสตรีนันทบุรี" ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่มีปริมาณการเปิดรับสื่อมวลชนสูงสุดจำนวน 10 สื่อ โดยสื่อที่เปิดรับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือการ์ตูน เทปเพลง เป็นต้น เนื้อหาที่เปิดรับมากที่สุดคือ ประเภทบันเทิงและต่ำสุดคือประเภทความรู้ และในการเปิดรับสื่อมวลชนของนักเรียนได้ตอบสนองต่อความจำเป็น 4 ประการคือ ความต้องการด้านอารมณ์มากที่สุด อันดับ 2 คือ ความต้องการสร้างความมั่นใจ อันดับ 3 คือ ความต้องการข่าวสารความรู้และอันดับ 4 คือ ความต้องการหลีกเลี่ยงจากสภาพความเป็นจริงชั่วขณะ

ชไมพร ชุนพลกรัง (2536) ทำการวิจัยเรื่อง "การสำรวจความนิยมและความต้องการรายการโทรทัศน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร" พบว่า รายการโทรทัศน์ซึ่งเป็นที่นิยมของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครมากที่สุดคือ รายการละคร "สามหนุ่มสามมุม" อันดับ 2 คือ รายการ วิทยเด็ดยุคและอันดับ 3 คือ รายการ 180 โอคิว โดยให้เหตุผลว่าเป็นเพราะมีเนื้อหาสาระดี วิธีการนำเสนอดี และผู้ดำเนินรายการหรือผู้แสดงดี สำหรับความต้องการในด้านเนื้อหารายการของนักเรียนในระดับมากได้แก่ เนื้อหาที่เกี่ยวกับบันเทิง เช่น ภาพยนตร์และดนตรี เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติและสัตว์ เนื้อหาเสริมวิชาเรียนหลักสูตรวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เนื้อหาที่ต้องการในระดับปานกลางได้แก่ การแต่งกายและมารยาทในการเข้าสังคม บุคคลในประวัติศาสตร์ อารยธรรมต่างๆ เนื้อหาเสริมวิชาเรียนคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ

วิไลลักษณ์ สิงห์ไตรภพ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง "การแสวงหาสารนิเทศของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนระดับมัธยมปลายส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาสารนิเทศ 3 ประการตามลำดับคือ เพื่อศึกษาต่อ เพื่อประกอบการเรียนตามหลักสูตร และเพื่อทันกับเหตุการณ์ และการแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งสารที่เป็นประเภทสิ่งไม่ตีพิมพ์สูงสุดจากภาพยนตร์ รองลงมาคือ รูปภาพ และต่ำสุดคือ ไมโครฟิล์ม เนื้อหาสารนิเทศที่ นักเรียนแสวงหาในหมวดวิชาต่างๆ 3 อันดับแรกคือ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ

ณัฐพร ทานิช (2539) สรุปผลการวิจัยเรื่อง "การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักเรียน : กรณีศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร" ระบุว่า วิทยุที่มีลักษณะทางประชากรต่างกัน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา ประเภทของโรงเรียน อาชีพของบิดา สถานภาพทางครอบครัวและรายได้ของครอบครัวมีการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักเรียนต่างกัน ส่วนวิทยุที่มีเพศ ประเภทของโรงเรียนและรายได้ของครอบครัวต่างกันมีการใช้ประโยชน์จากการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักเรียนต่างกัน และวิทยุที่มีเพศและระดับการศึกษาต่างกันมีความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักเรียนต่างกัน นอกจากนี้ การเปิดรับสื่อเกี่ยวกับนักเรียนมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อและการใช้ประโยชน์ก็มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อด้วย

Wilbur Schramm (1960) ได้เสนอผลการสำรวจการชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาจากซานฟรานซิสโกและจากเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่รับสัญญาณเผยแพร่ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของเมืองนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า เด็กอายุระหว่าง 3 ถึง 16 ปีจะใช้เวลาประมาณ 1 ใน 6 ของจำนวนเวลาที่พวกเขามีอยู่ตั้งแต่ตื่นนอนในแต่ละวันไปกับการรับชม

โทรทัศน์ และปริมาณการรับชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาไม่มากนัก แต่ก็ได้น้อยมากจนถึงกับว่าพวกเขาจะเลยหรือไม่สนใจที่จะรับชมรายการเหล่านี้

Palmer (1974) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กเพื่อสำรวจลักษณะการเลือกชมรายการโทรทัศน์และความแตกต่างของเด็กในแต่ละระดับในการเลือกชมรายการโทรทัศน์ โดยศึกษาในกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษา ผลการวิจัยสรุปว่านักเรียนชั้นมัศึกษามีจำนวนชั่วโมงของการชมโทรทัศน์ต่อสัปดาห์มากกว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาคือสัปดาห์ละ 24 ชั่วโมง ในขณะที่นักเรียนประถมศึกษาชมโทรทัศน์ 21 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาจะชมเฉพาะรายการที่สนใจเท่านั้น ทัศนียภาพและความสนใจในการชมโทรทัศน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาระหว่างชายกับหญิงจะแตกต่างกัน นักเรียนประถมศึกษาชอบชมรายการประเภทลึกลับ โศกโณม ผจญภัย ส่วนนักเรียนมัธยมศึกษาชอบรายการละครและภาพยนตร์คดีลึกลับ นักเรียนส่วนใหญ่สนใจรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาไม่มากนัก

Bumrongsuk Siha-Umphai, Chamnong Vibulsri และ Sukanya Terawanij (1975) ได้ศึกษาเรื่อง "ผลกระทบของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กไทย" พบว่า รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาไม่ได้รับความสนใจจากเด็กไทยเลย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะการผลิตรายการที่ไม่ดีพอ รายการเหล่านี้จะน่าเบื่อและไม่ดึงดูดความสนใจของเด็ก ผู้วิจัยได้เสนอแนะไว้ด้วยว่าถ้ารายการมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยการนำเสนอความบันเทิงควบคู่ไปกับความรู้ที่จะให้กับเด็ก รายการต่างๆ อาจจะได้รับคามนิยมดังเช่น รายการ "เซซามิ สตรีท" (Sesame Street)

Mabel Rice (1984) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิผลของรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาสำหรับเด็กพบว่า รายการ "Sesame Street" และรายการ "Mr. Rogers' Neighborhood" ได้ใช้ภาษาในหลากหลายวิธีซึ่งเพิ่มความเข้าใจในภาษาอังกฤษให้กับเด็กได้มากยิ่งขึ้น เช่น การเสนอคำที่ละคำ การพูดซ้ำหรือย้ำคำ การอธิบายความหมายด้วยคำที่เข้าใจง่าย และมีการใช้ภาพประกอบสิ่งที่กำลังพูดถึง เป็นต้น

Yubon Benjarongkij (1985) ได้วิจัยเรื่อง "เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ความต้องการและการใช้ประโยชน์จากรายการโทรทัศน์ของผู้ชม" พบว่า เหตุการณ์ในชีวิตทั้งหมดที่เพิ่งเกิดขึ้นเป็นผลให้ความต้องการสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงความต้องการเช่นนี้ เป็นผลให้การชมรายการโทรทัศน์ของเขาเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย นั่นหมายถึงถึงว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้สื่อโทรทัศน์ด้วย

Wenner (1986) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความคาดหวังประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมรายการโทรทัศน์ของผู้ชมในเมืองไอโอวา รัฐไอโอวา พบว่า ความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมรายการโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังจากการชมรายการโทรทัศน์ โดยความพึงพอใจในด้านต่างๆ ได้แก่ ความต้องการเรียนรู้ ด้านความบันเทิงหรือความหลากหลาย การสื่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและปฏิภิกิริยาจากสังคม จะมีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องเดียวกันและไม่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องที่ต่างกัน

จากทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยต่างๆ ที่นำมากล่าวไว้ข้างต้น สามารถนำมากำหนดเป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ (Conceptual Framework) ได้ดังนี้

